

CREATIE "PUBLICANDA"

de Jan Kenneso ch

WORD MÏNWERKER

VOORDELEN

- H O G E L O N E N
- H U I S V E S T I N G
- P R E M I E S

NATIONALE DIENST VOOR ARBEIDSBEMIDDELING

VRIJ VAN ZEGEL

FRONTALIERS HOLLANDAIS

Nederlandse grensarbeiders in de Luikse kolenmijnen na de Tweede Wereldoorlog

In het belang van het economisch herstel lanceerde België na de Tweede Wereldoorlog de zogenoemde kolenslag. Die gaf de aanzet tot de komst van tienduizenden arbeiders uit Zuid- en Oost-Europa. Zij werden gerekruteerd om het nijpende tekort aan inheemse mijnwerkers aan te vullen. Bijna niemand weet het nog, maar ook mijnwerkers uit Nederland hebben een steentje bijgedragen aan de Belgische kolenslag. Dit waren geen immigranten maar grensarbeiders, afkomstig uit de Nederlandse provincie Limburg. Rondom Heerlen, het centrum van het Nederlands-Limburgse kolenbekken, exploiteerden de Staat der Nederlanden en enkele private kolenproducenten twaalf mijnzetels. Ook Nederland werkte na de bevrijding (1944/1945) koortsachtig aan de wederopbouw van zijn economie. Voor Nederlandse mijnwerkers lagen de banen in eigen land voor het opscheppen. Toch hadden ook de koolputten in België een grote aantrekkingskracht op arbeiders uit Nederlands-Limburg.¹ In de Luikse regio werden zij *frontaliers hollandais* genoemd. Voor de Vlamingen was Wallonië al langer 'het beloofde land', na de Tweede Wereldoorlog werd de Waalse rijkdom ook door steeds meer Nederlanders ontdekt.² Te midden van de talloze Vlaamse forenzen die in de Luikse regio werkzaam waren, vielen de *frontaliers hollandais* nauwelijks op. Ze spraken dezelfde taal: het Nederlands of het Limburgs dialect. Deze bijdrage beoogt de vergeten geschiedenis van de Nederlandse mijnwerkers in de Luikse regio op te helderen.

Een korte maar krachtige opleving

Het Nederlandse pendelverkeer naar het Luikse kolenbekken beleefde na de Tweede Wereldoorlog een heftige opbloei die duurde tot 1953. Een samenloop van omstandigheden en factoren lag hieraan ten grondslag. Met name de bijzonder hoge lonen die men in België kon verdienen, oefenden een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit op Nederlandse mijnwerkers. De grensarbeiders hoefden zich niet te bekommeren om het vervoer naar de mijn. Zij werden in hun eigen dorp opgehaald met autobussen die door de Luikse mijnbedrijven werden besteld. Het bedrijfsvervoer was in principe geheel kosteloos. Dat was beter geregeld dan in Nederland waar de mijnbedrijven van de forenzen een eigen financiële bijdrage verlangden die rechtstreeks werd ingehouden op de salarissen.

Ook de Benelux stimuleerde arbeiders om 'over de streep' te gaan. De regeringen in Brussel en Den Haag deden moeite om institutionele hindernissen die het vrije verkeer van werknemers frustreerden weg te nemen. Grensarbeiders met een gezin hadden aanvankelijk geen recht op kindertoeslagen, noch uit België noch uit Nederland. Een Benelux-verdrag maakte op basis van wederkerigheid een einde aan deze situatie. Per 1 juli 1947 kregen de Nederlandse grensarbeiders recht op de Belgische gezinstoeslagen. De Belgen die over de grens werkten, hadden voortaan recht op de Nederlandse gezinstoeslagen, de zogenaamde kinderbijslag. Dit pakte voor de Nederlanders zeer voordelig uit, want de Belgische gezinsvergoedingen waren veel royaler dan in Nederland. Zo kreeg een gezin met vijf kinderen in België het dubbele van het Nederlandse bedrag.³ Per 1 oktober 1949 werden de stelsels van de Belgische en de Nederlandse mijnwerkerspensioenfondsen

ook in Benelux-verband op elkaar afgestemd. Mijnwerkers die gingen pendelen, hoefden niet meer te vrezen voor een pensioenbreuk met alle financiële nadelen van dien.⁴

Ook veranderingen in monetaire verhoudingen speelden een grote rol. In september 1949 devalueerde de gulden ten opzichte van de frank. De officiële koers ging van fl. 6,00 naar fl. 7,50 per 100 BEF. Toen was het hek helemaal van de dam. Een Nederlandse houthouwer kon in België 42 procent meer verdienen dan in eigen land.⁵ En dan laten wij nog buiten beschouwing dat de Belgische franken op de zwartgeldmarkt werden ingewisseld tegen een nog hogere koers.⁶

Behalve materiële voordelen speelden ook immateriële factoren een rol. Arbeiders verfoeiden het jaag- en drijsysteem dat de moderne Nederlandse mijnindustrie typeerde. Willekeurig verzuim en andere uitingen van ondisciplinair gedrag werden bestraft met flinke boetes. Na drie keer 'maandaghouden' volgde ontslag. In de Luikse kolenmijnen daarentegen hoefde een arbeider zich in zo'n geval geen ernstige zorgen te maken. Het vieren van *Saint Lundi*, op maandag van het werk wegblijven om te bekomen van een kermisfeest of sportwedstrijd, werd hooguit ontmoedigd. De mijnwerker verspeelde een aanwezigheidspremie of kreeg minder gratis steenkool.⁷ Werfagenten schermden graag met de gemoedelijke sfeer en het relatief kleinschalige karakter van het Luikse kolenbekken: 'Het is in België niet als in Nederland. Hier kan men de Directeur van een mijn nooit te spreken krijgen. Het zijn hier personen, die door een arbeider niet te bereiken zijn. In België loopt de Directeur in een werkpakje rond en is voor ieder arbeider te spreken, zelfs tijdens zijn rondgang over de mijn kan hij aangesproken worden.'⁸ De Luikse mijnen waren een alternatief voor arbeiders die geen keurslijf verdroegen.

De Mijnwerker

ORGAAN VAN DE NEDERL. R.K. MIJNWERKERSBOND • STATIONSTRAAT 58, HEERLEN • POSTBUS 136 • TEL. 3547 • GIRO 281677 • VERANTW. REDACTEUR FRANS DOHMEN

Werken in BELGIË?

De laatste tijd bereiken ons mededelingen, dat werfagenten voor de Belgische mijnen bezig zijn werkrachten onder de Limburgse mijnwerkers te werven.

Nu beseffen we best, dat vrije uitwisseling van arbeidskrachten in overeenstemming is met de Benelux-gedachte, terwijl we eveneens beseffen, dat onze groeiende bevolking in het kinderarme België op den duur employo zal hebben te zoeken, althans voor een deel.

Doch we weten ook, dat de vraag naar

mijnwerkers in ons gebied nog niet geheel voldaan is; nog altijd komen we een 1000 ondergronders te kort. Terwijl men in België wegens gebrek aan afzet reeds „Feierschichten“ inlegt en arbeiders ontslaat.

En toch komt men hier werven. Waarom? In België zelf heeft men een groot aantal werklozen: de bezetting der mijnen bestaat daar voor de helft uit buitenlanders. Wat wil men bereiken met deze werving? Moeten onze mensen daar dienen om Italianen etc. af te lossen? We weten het

Bezint, eer gij begint!

niet. Dat hele gedoe lijkt ons zo onlogisch mogelijk. Als men dan nog weet, dat de toestanden aldaar zeker niet beter zijn dan hier: dat de werfagenten tot f 120,— per geworven arbeider uitbetaald krijgen, dat er reeds vele gedesillusionneerd terug zijn gekomen, dan rest ons niets anders dan onze bona-fide mijnwerkers ernstig te waarschuwen tegen onberaden stappen.

Zeker, er zijn er, die hier om medische of politieke redenen niet genomen worden en daar wel employo vinden.

Maar voor hen, die hier goed werk hebben, kan de werfagent niets beters bieden. Men ga daar dus niet op in! Men bedenke dat, als men straks met hangende pootjes terug komt, 't wellicht moeilijk is hier wederom aan de slag te gaan.

Men bezinne zich, eer men er aan begint.

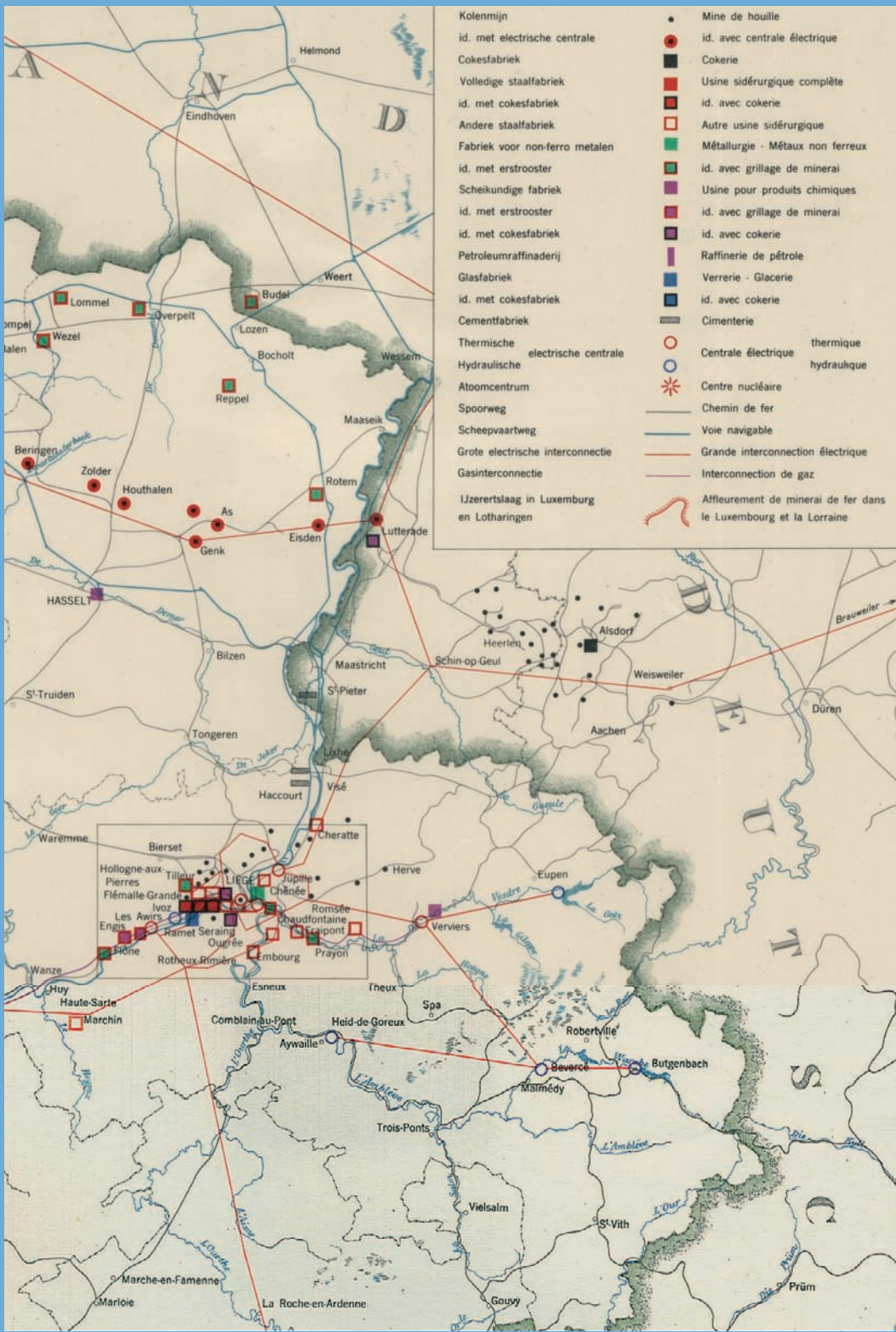
M.

Tegenoffensief

Even over de grens in België konden de Nederlanders vorstelijke salarissen verdienen en riant extra's tegemoetzien. Gezien de lage drempels en de vele voordelen is het een wonder dat de Nederlands-Limburgse arbeidsmarkt niet compleet leegliep. Men zou verwachten dat de Nederlandse mijnwerkers massaal overliepen naar de Belgische kolenmijnen. De officiële statistieken van de Nederlandse arbeidsbureaus zijn onvolledig, maar op het hoogtepunt (1953-1954) pendelden maximaal 1500 mijnwerkers uit Nederlands-Limburg naar de Luikse mijnen.⁹ Ze vormden een substantiële aanvulling op het contingent van 1800 Vlaamse arbeiders die dagelijks vanuit Belgisch-Limburg naar de Luikse mijnen trokken.¹⁰ De Luikse kolenproducenten konden zich gelukkig prijzen. Maar tegenover het enorme arbeiderspotentieel in de Nederlandse mijnstreek (53.000 man), valt het aantal arbeiders dat Luik

Artikel waarin de Nederlandse mijnwerkers wordt afgeraden om te gaan werken in België.

(In: *De Mijnwerker*. Orgaan van de Nederlandse R.K. Mijnwerkersbond, 26/08/1950)

- Kolenmijn
- id. met elektrische centrale
- Cokesfabriek
- Volledige staalfabriek
- id. met cokesfabriek
- Andere staalfabriek
- Fabriek voor non-ferro metalen
- id. met erstrooster
- Scheikundige fabriek
- id. met erstrooster
- id. met cokesfabriek
- Petroleumraffinaderij
- Glasfabriek
- id. met cokesfabriek
- Cementfabriek
- Thermische elektrische centrale
- Hydraulische
- Atoomcentrum
- Spoorweg
- Scheepvaartweg
- Grote elektrische interconnectie
- Gasinterconnectie
- IJzerertslaag in Luxemburg en Lotharingen

- Mine de houille
- id. avec centrale électrique
- Cokerie
- Usine sidérurgique complète
- id. avec cokerie
- Autre usine sidérurgique
- Métallurgie - Métaux non ferreux
- id. avec grillage de minéral
- Usine pour produits chimiques
- id. avec grillage de minéral
- id. avec cokerie
- Raffinerie de pétrole
- Verrerie - Glacerie
- id. avec cokerie
- Cimenterie
- Centrale électrique thermique
- Centrale électrique hydraulique
- ★ Centre nucléaire
- Chemin de fer
- Voie navigable
- Grande interconnection électrique
- Interconnection de gaz
- Affleurement de minéral de fer dans le Luxembourg et la Lorraine

aan de Nederlandse mijnstreek wist te onttrekken enorm mee. Ondanks de voordelen die de Belgische arbeidsmarkt te bieden had, deinsde menig een ervoor terug om over de grens te gaan werken. Dit behoeft een nadere verklaring.

In het algemeen bestond er in Nederland, in elk geval in Limburg, een mentale drempel ten opzichte van de arbeidsmarkt in het nabije buitenland, in weerwil van de grensoverschrijdende blik die euregionaal gezinde politici de Limburgers toedichtten. Dat heeft Sophie Bouwens aangetoond in relatie tot de Duitse arbeidsmarkt.¹¹ Het was echter niet alleen een kwestie van een *mental map*. De Nederlandse mijnwerkgevers was er veel aan gelegen om de arbeiderstrek naar de Belgische concurrent een halt toe te roepen. Alleen waren ze niet bereid om de lonen te verhogen tot het Belgische niveau. De Staatsmijnen, die afhankelijk waren van de regering in Den Haag, moesten zich neerleggen bij de lagelonenpolitiek waaraan Nederland vasthield. De Nederlandse kolenproducenten ontwikkelden een beleid dat de trek van grensarbeiders naar de Belgische mijnen wilde ontmoedigen. De mijnwerkgevers probeerden grensarbeiders het leven zuur te maken. Zo moesten arbeiders die spijt kregen van hun transfer naar België drie maanden wachten op herplaatsing, als zij al werden teruggenomen. Grensarbeiders die een huurwoning van een Nederlandse mijn hadden, werden bedreigd met huisuitzetting.¹² En wervingsagenten, die namens de Luikse mijnen personeel kwamen ronselen tijdens bijeenkomsten in cafés, kregen hoge boetes opgelegd wegens overtreding van artikel 58.2 van de Arbeidsbemiddelingswet (1930).¹³ Daarnaast gingen pastoors

en kapelaans bij mijnwerkersgezinnen op bezoek om de echtgenotes te waarschuwen voor de morele gevaren van het grensarbeiderschap.¹⁴ De werkgevers vonden zelfs de Nederlandse mijnwerkersvakbonden aan hun zijde in hun pogingen om de trek van mijnwerkers naar België te ontmoedigen. De bonden waarschuwden hun leden herhaaldelijk voor onveilige toestanden in de Waalse mijnen. In het Luikse kolenmijnbekken kwamen in de periode 1951-1960 per 10.000 arbeiders 12,5 man om het leven, tegenover 3,9 man per 10.000 in de Nederlandse kolenmijnen.¹⁵ Toch kwamen er bij de R.K. Mijnwerkersbond niet veel klachten van grensarbeiders over de veiligheid in de Luikse mijnindustrie binnen. Blijkbaar namen zij het hogere ongevalsrisico voor lief. De klachten gingen vooral over loonkwesties, kindergeld en inkomstenderiving tijdens stakingen.¹⁶

Microanalyse

Ondanks het ontmoedigingsbeleid trokken sommige Nederlands-Limburgse mijnwerkers zich nergens iets van aan en gingen ze de grens over om te werken in de 'verfoeide' Luikse mijnen. De groep was betrekkelijk klein. Daarom is het des te interessanter om na te gaan wat hen kenmerkte. Uit het bestand van de Luikse kolenmijnen is een selectie gemaakt. Voor nader onderzoek kwamen de mijnzetels die dicht bij Nederland lagen in aanmerking. Op nog geen 15 kilometer van de grens bevonden zich de Charbonnages du Hasard, voor Wallonië een grote mijnonderneming, de Charbonnages de la Grande Bacnure, een middelgrote mijn, en de Charbonnages d'Argenteau, een kleine kolenmijn die tegenwoordig bekendstaat als het mijnmuseum Blégny. Van deze drie mijnondernemingen hebben we de pensioeninschrijvingsregisters, onder insiders

Situering van de kolenmijnen in de regio's Luik, Belgisch en Nederlands-Limburg en Aken. (In: *Atlas van België*, blad 40 (fragment))

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN
(ROYAUME DES PAYS-BAS)

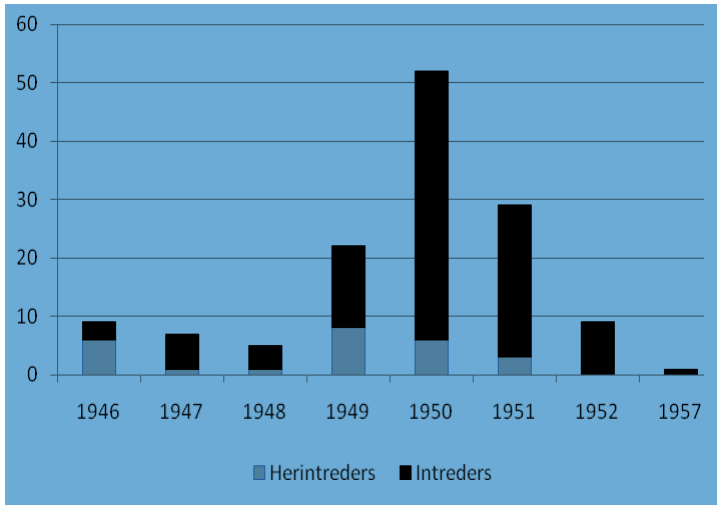
GRENSARBEIDERSKAART	CARTE DE TRAVAILLEUR FRONTALIER
 <p style="text-align: center;">Signature du porteur</p> <p style="text-align: center;"><i>[Handwritten signature]</i></p> <p>Gegeven met Arbeidsbureau te Vu. Le bureau du travail à</p> <p style="text-align: center;"><i>[Circular official stamp: LECEB, 10-7-1958]</i></p>	<p>Naam en voornamen (Nom et prénoms) _____</p> <p>Geboortedatum (date de naissance) _____</p> <p>Woonplaats (Domicile) _____</p> <p>Aard van de arbeid <i>mijnwerk</i> (Nature du travail) _____</p> <p>Geldig van <i>6-6-'58</i> tot <i>5-6-60</i> (Valable du _____ Jusqu'au _____)</p> <p>Afgegeven door de gemeente <i>Vaalbe, 2/7-'58</i> (Délivrée par la commune de) _____</p> <p>Handtekening van de burgemeester (Signature du burgemeester)</p> <p style="text-align: center;"><i>[Handwritten signature]</i></p> <p style="text-align: right;"><small>*) z.o.z. t.s.v.p.</small></p>

Grenspas van een mijnwerker uit Vaals (NL). (Privécollectie)

bekend als model 34, uitgekamd op de aanwezigheid van *frontaliers hollandais*. Dit is de enige manier om er zeker van te zijn dat wij te maken hebben met een pendelaar en niet met een immigrant, een Nederlander die in de provincie Luik domicilie had. De oogst was een naamlijst van enkele honderden Nederlandse grensarbeiders van alle leeftijden die korter of langer in dienst waren van een van de genoemde kolenmijnen. Vervolgens koppelden we hen aan de pensioendossiers van de individuele mijnwerkers. Hierin zijn, naast de gebruikelijke personalia (geboortedatum, geboorteplaats, nationaliteit, burgerlijke staat, woonplaats en het adres), gegevens zoals de mijnzetel waar de mijnwerker werkte, het aantal ziekte- en gewerkte dagen, de ingelegde premies enz. te vinden. Deze gegevens waren nodig om de mijnwerker of zijn nabestaande het pensioen uit te keren

waarop hij recht had. De hele collectie, een cartotheek van één miljoen kaarten, wordt bewaard door het Institut d'histoire ouvrière, économique et sociale (IHOES). Voorlopig heb ik alleen dossiers geraadpleegd van mensen die vóór 1912 geboren zijn.¹⁷ De jongere grensarbeiders, 38 jaar en jonger in 1950, blijven daardoor buiten beeld. Maar het staat vast dat de Belgische mijnen ook op hen een bijzondere aantrekkingskracht uitoefenden.

Na de koppeling van de informatie afkomstig uit model 34 en de individuele dossiers bleef een bestand van 134 grensarbeiders over, hoofdzakelijk 40-plussers geboren tussen 1891 en 1911. Vier van hen zijn geboren vóór 1895. Zij hadden bijna de pensioenleeftijd. Dat mijnwerkers van middelbare leeftijd nog werden aangenomen, illustreert hoe hoog de nood na de Tweede Wereldoorlog op de Luikse arbeidsmarkt was. Op één na werkte

Grafiek 1: Nederlandse grensarbeiders in de Luikse kolenmijnen naar jaar van (her) intrede.

Bron: IHOES, Fonds FNROM, Cartons comptes.

de hele groep van 134 arbeiders ondergronds. Zij betraden de Luikse arbeidsmarkt tussen 1946 en 1957. Wij zien een sterke concentratie rond 1950 (grafiek 1). Dit heeft enerzijds te maken met de ontplooiing van een intensieve wervingscampagne door Luikse werkgevers, anderzijds met de devaluatie van de gulden en de aanzuigkracht die uitging van Belgisch-Nederlandse akkoorden over de toepassing van regelingen inzake de sociale zekerheid (zie boven). Na 1952 werd het contingent Nederlandse grensarbeiders nog amper aangevuld met nieuwelingen, in ieder geval niet uit de cohorten geboren vóór 1912.

Bij nader inzien blijkt dat er nogal wat herintreders in het bestand zitten. Dit zijn grensarbeiders die al in de jaren 1930 tewerkgesteld waren in de Luikse mijnen. Bij het begin van

de oorlog keerden ze terug naar Nederland om na de bevrijding hun loopbaan in de Luikse mijnen voort te zetten.

‘Apart volk’

Waar kwamen de grensarbeiders precies vandaan? Afgaande op hun woonplaatsen waren zij voor de ene helft (67) afkomstig uit de Nederlandse Mijnstreek en voor de andere helft (64) uit de omgeving van Maastricht (18) en het Heuvelland (46), het rurale gedeelte van Zuid-Limburg ten oosten van Maastricht. Slechts drie grensarbeiders kwamen uit plaatsen in Midden-Limburg. Vermoedelijk waren zij weekpendelaars. Tabel 1 laat zien dat het Limburgse Heuvelland relatief veel grensarbeiders voortbracht, gezien het bescheiden aandeel ervan in de totale Limburgse

	Mijnwerkers 1947		Grensarbeiders 1950	
	N	%	N	%
De Mijnstreek	11.689	70	67	50
Maastricht e.o.	1311	8	18	13
Heuvelland	1808	11	46	34
Overige	1945	12	3	2
Totaal	16.753	≈100	134	≈100

Tabel 1: Geografische herkomst van mijnwerkers-grensarbeiders, vergeleken met die van de totale groep mijnwerkers, circa 1950.

Bron: IHOES, Fonds FNROM, Cartons comptes, selectie Nederlandse grensarbeiders. Cijfers 1947. Zie: S. LANGEWEG & E. STEEGEN, Het bereik van de mijn. Ruimtelijke aspecten van de arbeidsmarkt voor mijnwerkers in Limburg, 1900-1960. In: *Publications. Jaarboek LGOG*, 144(2008), pp. 159-200.

mijnwerkerspopulatie. Het waren er ruim drie keer zoveel dan men zou verwachten. De Luikse mijnen waren blijkbaar populair bij de kompels uit het Heuvelland. Ook Maastricht stond relatief veel arbeiders aan de Luikse mijnen af, hetgeen uiteraard ook met de nabijheid te maken had. Onmiskenbaar waren Maastricht en het Heuvelland arbeidsmarkten waar de Maastrichtse fabrikanten en Limburgse mijnwerkgevers moesten concurreren met de Luikse kolenproducenten.

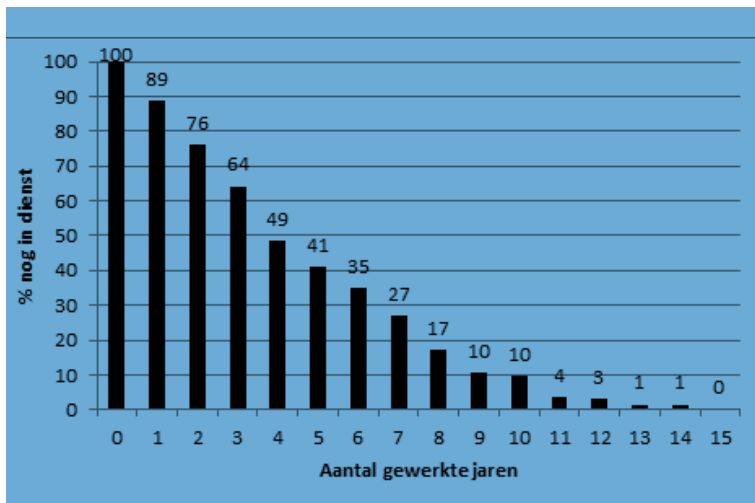
Toen we de groep verder ontleedden, viel ons op dat de grensarbeiders uit de Mijnstreek zich qua achtergrond onderscheidden van de rest van de groep doordat zij veelal niet uit Limburg kwamen. De helft (51 procent) was geboren boven de grote rivieren of in het buitenland. Er zaten Groningers bij, Friezen, Drentenaren, Hollanders en Duitsers uit het Ruhrgebied. Vreemdelingen waren sinds de opkomst van de mijnindustrie geen uitzondering meer in Zuid-Limburg. Het is logisch dat deze nieuwkomers ook weer bij de grensarbeiders te vinden zijn, maar de mate waarin is opvallend. Volgens de volkstelling van 1947 was in de Oostelijke Mijnstreek 20 procent van de volwassen mannen tot 65 jaar geboren in een andere Nederlandse provincie en 13 procent in het buitenland, samen 33 procent.¹⁸ Daartegenover waren de allochtonen met 51 procent oververtegenwoordigd bij de grensarbeiders. De Luikse mijnen hadden blijkbaar een bijzondere aantrekkingskracht op arbeiders die niet geworteld waren in de regio. Zij hadden al een aanzienlijke afstand overbrugd. De Luikse regio was voor hen mentaal maar een kleine stap verder.

De grensarbeiders uit het Heuvelland (46) onderscheidden zich weer op een andere manier. Het blijkt dat de meesten in Vaals (31) en Gulpen-Wittem (8) woonachtig waren. Ze laten dus een opmerkelijke samenballing in

het zuidoosten van het Heuvelland zien. In genoemde subgroep overheerste het autochtone element. Een bijzonder aspect van 'de groep-Vaals' is dat een groot deel van hen was aangesloten bij een socialistische vakbond. De linkse beweging was in Limburg relatief zwak, maar in Vaals had de Communistische Partij Nederland na de oorlog een niet onbelangrijke aanhang verzameld rondom het communistische Tweede Kamerlid Hubert Hermans, die van beroep mijnwerker was. Hij zat ook in het hoofdbestuur van de radicale Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf. Volgens L.J.J. Niesten, kaderlid van de katholieke mijnwerkersbond, was in Vaals 80 procent van de Nederlandse kompels die als grensarbeider gingen werken, aangesloten bij de Centrale Syndicale des Travailleurs des Mines, de Belgische socialistische mijnwerkersbond, die zeer strijdbaar was.¹⁹ Gezien vanuit het perspectief van de rooms-katholieke zuil, die de Limburgse mijnwerkerswereld domineerde, waren socialisten buitenbeentjes. Communisten vielen helemaal uit de toon. Kompels met een links-radical politieke overtuiging werden uit de Limburgse mijnen geweerd. De grenspendelaars uit Vaals en omgeving werden dus als 'apart volk' bestempeld, zij het op een andere manier dan de grensarbeiders uit de Mijnstreek.

Afhakers en volhouders

Tijdgenoten schetsten een weinig vleeiend beeld van de Nederlandse grensarbeiders. Zij zouden de onderkant van de arbeidsmarkt representeren. 'Het grootste aantal komt trouwens uit sociaal minder goede milieus. Dit zou blijken wanneer men eens de adressen van de Nederlandse grensarbeiders in Maastricht zou nagaan. Velen komen uit half-gesaneerde en vervallen buurten van

Grafiek 2: Nederlandse grensarbeiders in dienst van Luikse kolenmijnen. Arbeidsverloop x-jaar na aanvang. Cohort 1946-1957. N= 134 (100%)

Bron: IHOES, Fonds FNROM, Cartons comptes.

de binnenstad', schrijft M. Simons.²⁰ Bij de Luikse werkgevers zouden deze *frontaliers hollandais* niet hoog aangeschreven staan.²¹ Zo hadden ook de Staatsmijnen in het algemeen geen hoge dunk van de grensarbeiders. Zij waren ziek, gebrekkig, te oud, ongemotiveerd, ongedisciplineerd of onzedelijk. Blijkens een rapport uit 1951 zou 60 procent van de grensarbeiders, gerekend naar Nederlandse maatstaven, niet geschikt zijn voor mijnarbeid. De Staatsmijnen concludeerden 'dat voornamelijk het residu van de arbeidsmarkt der Nederlandse mijnstreek in België zijn heil zocht'²². Dat neemt niet weg dat 40 procent wel geschikt was.

Hoelang hield een Nederlandse grensarbeider het vol in de Luikse mijnen? Gezien hun reputatie in eigen land valt te verwachten dat veel grensarbeiders binnen de kortste keren met hangende pootjes terugkwamen. In de praktijk blijkt echter dat slechts 11 procent binnen het jaar afhaakte. Dat is relatief weinig vergeleken met forenzen die de grens 'niet' overstaken. Zo was 53 procent van 296 pendelaars uit Noord- en Midden-Limburg die in de periode 1952-1955 in dienst kwamen van de Oranje-Nassau Mijnen, binnen één jaar weer vertrokken.²³ Ook het Luikse mijnbeken had in het algemeen te kampen met een groot arbeidsverloop. Uit het proefschrift van

Leen Roels blijkt dat het verloop onder de binnenlandse pendelaars, veelal Vlamingen, in min of meer dezelfde periode (1945-1955) zeer groot was. Binnen het jaar viel 44 procent af en na vijf jaar was nog maar 31 procent over, terwijl deze pendelaars uit alle leeftijdsklassen gerekruteerd werden.²⁴ Toegegeven, de grensarbeiders uit Nederland hadden misschien geen andere keuze, omdat zij in eigen land waren afgedankt. Toch hielden zij het in de Luikse mijnen langer vol dan menige Belgische forens. Het scheelde natuurlijk dat zij ervaring hadden met mijnarbeid. Op grafiek 2 is te zien dat carrières van tien jaar en langer evenwel weinig voorkwamen: slechts 14 mijnwerkers. Maar dat is logisch gezien de leeftijd van de onderzochte grensarbeiders. Dat waren vooral 40-plussers die tien tot vijftien jaar later pensioengerechtigd waren. Ondergrondse arbeiders konden in België vanaf 55 jaar met pensioen, of zelfs eerder als ze ondergronds dertig dienstjaren hadden voltooid.²⁵

Honkvast of jobhopper?

Van de grensarbeiders werd beweerd dat het types waren van 'twaalf ambachten, dertien ongelukken'. Maar de mijnwerkers in mijn bestand beantwoorden niet aan dat beeld. Als ze

Aantal mijnzetels	Nederlandse grensarbeiders	%
1	59	44
2	28	21
3-4	25	19
5-6	17	13
7-	5	4
Totaal	134	100

Tabel 2: Nederlandse grensarbeiders, verdeeld volgens het aantal mijnzetels waarin ze werkten. Cohort 1946-1957. N= 134 (100 %) Bron: IHOES, Fonds FNROM, Cartons comptes.

eenmaal op een mijnzetel hun draai hadden gevonden, gingen ze er niet meer weg (zie tabel 2). Er zijn legio voorbeelden van Limburgse grensarbeiders die hun hele carrière in de Belgische mijnindustrie bij dezelfde Luikse mijn zijn gebleven. Zij omvatten 44 procent van het bestand. Ongeveer 21 procent veranderde één keer van werkgever, de resterende 35 procent wisselde vaker. Kampioen jobhoppen was ene Henri Vossenbergh uit Brunssum, die in 21 verschillende mijnzetels in het Luikse bekken werkte. Hij was evenwel een uitzondering.

In het algemeen moesten grensarbeiders met een langere carrière vaker wisselen dan collega's die maar enkele jaren in het Luikse bekken bleven. Er lijkt een verband tussen de duur van de loopbaan en het arbeidsverloop. Kijken wij alleen naar de grensarbeiders met een loopbaan van vijf jaar of meer (65 mijnwerkers-pendelaars), dan blijkt niettemin dat meer dan de helft (34) redelijk honkvast was en genoeg had aan hooguit één wissel. Voor de Luikse mijnbazen vormden de meeste Nederlandse grensarbeiders dus een vaste waarde.

Conclusie

In de tijd van de Belgische kolenslag stonden grensarbeiders uit Nederlands-Limburg zij aan zij met Italiaanse, Poolse en Spaanse gastarbeiders kolen te delven in de Luikse mijnen. De Nederlanders vormden een betrekkelijk kleine groep, die het ontmoedigingsbeleid van de Nederlandse autoriteiten trotseerde en niet gevoelig was voor sociale controle in hun woonplaats. Uit een selecte steekproef van ietwat oudere mijnwerkers-grensarbeiders blijkt dat de roots van de meesten niet in Nederlands-Limburg maar boven de Moerdijk lagen. Verder treffen we onder hen autochtone Limburgers van linkse huize aan, mensen op wie de dominante rooms-katholieke zuil geen vat kreeg. Op de Luikse arbeidsmarkt vonden ze wel hun draai. Daar werden ze niet in het keurslijf van het jaag- en drijfsysteem dat de Nederlandse kolenmijnen typeerde, gedwongen. Het waren buitenbeentjes, maar met evenveel recht zijn ze te kwalificeren als 'durfarbeiders'. De Nederlandse mijnwerkers schilderden hen af als representanten van de onderkant van de arbeidsmarkt, als arbeiders van het type 'twaalf ambachten en dertien ongelukken'. Deze algemene kwalificatie doet de *frontaliers hollandais* echter geen recht. Ze waren vooral bonafide werknemers met ervaring en verstand van hun vak en een vaste waarde voor de Luikse mijnindustrie.

1 Voor het pendelverkeer vanuit Nederland naar de kolenmijnen in Belgisch-Limburg, zie: Noël CRAMER, *Le travail frontalier belgo-néerlandais: le cas du Maasland en Belgique et du Westelijke Mijnstreek aux Pays-Bas*. In: *Espace, Populations, Sociétés*. Numéro spécial Limites et frontières, 2(1984)1, pp. 57-64; Noël CRAMER, *De Maasgrens als socio-geografische determinant*. In: *Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies/ Bulletin de la Société Belge d' Etudes Géographiques*, 52(1983)1, pp. 169-184.

- 2 Idesbald GODDEERIS & Roeland HERMANS (red.), *Vlaamse migranten in Wallonië, 1850-2000*, Leuven, 2011. Vertaald als *Migrants flamands en Wallonie, 1850-2000*, Louvain, 2012; Pascal VERBEKEN, *Arm Wallonië. Een reis door het beloofde land*, Antwerpen-Amsterdam, 2007. Vertaald als *La terre promise. Flamands en Wallonie suivi d'extraits choisis de l'ouvrage À travers les Flandres (1902) d'Auguste de Winne*, Bruxelles, 2010.
- 3 A.C.M. VAN DE VEN, Het Belgisch-Nederlands verdrag inzake de sociale verzekering I. In: *Sociaal Maandblad*, 3(1948)6, pp. 122-129; A.C.M. VAN DE VEN, Het Belgisch-Nederlands verdrag inzake de sociale verzekering II. In: *Sociaal Maandblad*, 3(1948)7, pp. 146-159.
- 4 Accoord tussen, enerzijds, de Ministers van Sociale Zaken en van Economische Zaken van Nederland en, anderzijds, de Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg van België, inzake het pensioenstelsel voor mijnwerkers en met dezen gelijkgestelden, Brussel, 25 november 1950. In: *Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, (1951)15.
- 5 RHCL, archief DSM, 17.26/06 B, inv. nr. 18. Dagelijks Bestuur Mijnindustrieraad aan College van Rijksbemiddelaars, Heerlen, 08/09/1951.
- 6 Sinds september 1949 rekende men op de zwartgeldmarkt 10 cent voor een frank. Zie: *Limburgs Dagblad*, 22/09/1949, p. 1, kol. 1-2.
- 7 Leen ROELS, *Het tekort. Studies over de arbeidsmarkt voor mijnwerkers in het Luikse kolenbekken van het einde van de negentiende eeuw tot 1974*, Maaslandse Monografieën 77, Hilversum, 2014, pp. 179-180.
- 8 RHCL, archief DSM, 17.26/06 B, inv.nr. 18. Rapport Politie Staatsmijnen, 05/08/1947.
- 9 Uitgebreider behandeld in: Willibrord RUTTEN, Buitenbeentjes. Nederlandse kompels in de Luikse kolenmijnen na de Tweede Wereldoorlog. In: *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg*, LVI(2011), pp. 3-53.
- 10 Office National du Placement et du Chômage, *Main-d'œuvre et production dans les mines*, Bruxelles, 1954, ongepagineerd rapport aanwezig in het CLADIC, Blégny. Zie ook: Problemen der Kempische mijnindustrie. De hoge Waalse lonen geen vrucht van rode acties. In: *De Mijnwerker. Orgaan van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond*, 18(1955)11, p. 2. Dit cijfer van 1800 pendelaars was redelijk stabiel. In 1947 was het even hoog. Berekend naar: José A. SPORCK, *L'activité industrielle dans la région liégeoise. Étude de géographie historique*, Liège, 1957, planche X, niet gepagineerd, tegenover p. 76.
- 11 Sophie BOUWENS, *Over de streep. Grensarbeid vanuit Zuid-Limburg naar Duitsland, 1958-2001*, Maaslandse Monografieën 71, Hilversum, 2008, pp. 148-157.
- 12 RHCL, archief Oranje-Nassau Mijnen, inv.nr. 17.05/08 J40, NV Oranje-Nassau Mijnen aan het Hoofd Afd. Huisvesting der Gemeente Heerlen, 28 september 1951, nr. A 7480. In de bijlage een lijst van ongeveer twintig ex-werknemers van Oranje-Nassau, tevens huurders van woningen van Oranje-Nassau of Thuis Best waarvan de huur werd opgezegd.
- 13 *Limburgsch Dagblad*, 22/01/1952.
- 14 RHCL, archief DSM 17.26/06 C. Staatsmijnen Personeel, inv. nr. 179. Politie Staatsmijnen, nr. A 5139/155, Rapport betreffende Nederlandse grensarbeiders werkzaam op Belgische kolenmijnen, 3.
- 15 Eric GEERKENS, 'Mortalité par accident dans les mines de charbon en Belgique aux XIXe-XXe siècles'. In: *Revue du Nord LXXIII* (octobre-décembre 1991) pp. 703-736, aldaar tableau 2. De Nederlandse cijfers zijn berekend naar SHCL, EAN 702, archief Vereniging Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg, Statistieken 1895-1974.
- 16 SHCL, EAN 65, archief NKMB, inv.nr. 857-858, Stukken betreffende leden, die werkzaam zijn in Belgische mijnen, 1949-1968.
- 17 Intussen heeft IHOES ook de pensioenkaarten van de cohorten geboren vanaf 1912 toegankelijk gemaakt.
- 18 Centraal Bureau voor de Statistiek, *Volkstelling annex woningtelling 31 mei 1947. Serie B: Voornaamste cijfers per gemeente* (ongepubliceerde data volks- en beroepstelling).
- 19 SHCL, EAN 65, archief NKMB, inv.nr. 857-858, Stukken betreffende leden, die werkzaam zijn in Belgische mijnen, 1949-1968, brief L.J.J. Niesten aan NKMB-bestuurder Palmen van NKMB, d.d. 1 mei 1955.
- 20 M.S.M. SIMONS, Belgische en Nederlandse grensarbeiders in en rond Zuid-Limburg. In: *Mens en Maatschappij*, 25(1950), pp. 236-249, 374-391, aldaar p. 381.
- 21 M.S.M. SIMONS, Belgische en Nederlandse grensarbeiders in en rond Zuid-Limburg. In: *Mens en Maatschappij*, 25(1950), pp. 236-249, 374-391, aldaar p. 381.
- 22 RHCL, archief DSM, 17.26/06 B, inv. nr. 179, Politie Staatsmijnen. Rapport Nederlandse arbeiders, werkzaam in Belgische mijnen, 20 aug. 1951, nr. A 5571; dossier 155.
- 23 RHCL, archief Oranje-Nassau Mijnen, J 42, P.J.M. Reumkens, Een onderzoek naar het verloop van mijnwerkers werkzaam bij de Oranje-Nassau mijnen. Niet-gepubliceerd rapport, maart 1958, p. 13.
- 24 Leen ROELS, *Het tekort, [...]*, p. 175, tabel 5.4: vertrek uit de Luikse mijnen naar afkomst.
- 25 Centrale der Vrije Mijnwerkers, *De Wet op de Mijnwerkerspensioenen*, Brussel, 1948, pp. 18-19.